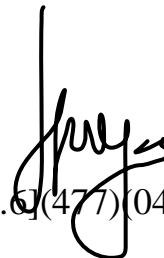

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

БУНДЗ РОСТИСЛАВ ОЛЕГОВИЧ

УДК 343.62:343.91-053.61(477)(043.3)

**ОСОБЛИВА ЖОРСТОКІСТЬ, ЯК ОЗНАКА ЗЛОЧИНІВ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ:
ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Навчально-науковому Інституті права та психології Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України; Приватному вищому навчальному закладі «Львівський університет бізнесу та права»

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Ортинський Володимир Львович,
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
директор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Богатирьов Іван Григорович,
Національний університет
Державної фіскальної служби України,
професор кафедри кримінального права
та кримінології

кандидат юридичних наук, доцент
Йосипів Алла Олексіївна,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінального права та кримінології

Захист відбудеться «3» травня 2019 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.23 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа 1/3, ауд. 304 XIX навчального корпусу).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розіслано «2» квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. М. Коваль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нині у нашій країні доволі високий рівень злочинності неповнолітніх, зокрема, надвисокою є і латентна злочинність цього виду. Показники офіційної статистики злочинності неповнолітніх можна вважати умовними. Тому, з уваги на реально сформовану практику, треба зважати не тільки на те, що останніми роками злочинність неповнолітніх тяжіє до зростання, а й те, що серед злочинів цієї вікової групи осіб збільшується кількість діянь із підвищеною суспільною небезпекою. Помітно змінюється характер злочинності неповнолітніх, в її систему активно проникають рецидивні діяння, озброєні, пов'язані з кримінальним професіоналізмом. Загалом така злочинність ще більше набуває групового характеру. Особливо заявляють про себе злочини неповнолітніх, пов'язані зі жорстокістю.

Кримінальний кодекс України «лімітує» облік указаних злочинів, використовуючи формулювання «з особливою жорстокістю», «зі знущанням, муками для потерпілого» тощо. Всі інші прояви жорстокості при вчиненні злочинів не вкладаються у зазначений «ліміт». Правоохоронні органи, по суті, не мають відомостей про кримінальне жорстоке поводження з людьми, про різноманітні злочини, поєднані зі жорстокістю. Злочини неповнолітніх (як і злочини дорослих), що пов'язані зі жорстокістю, за рахунок зазначених у Кодексі формулювань представлені в офіційній статистиці в неповному обсязі. Реальна їх чисельність не тільки значна, а й із року в рік збільшується.

Середовище неповнолітніх криміналізується, поряд із іншими обставинами, і за рахунок посиленого проникнення в неї жорстокості як суспільно небезпечного явища. Жорстокість нині проникає в сім'ю, побут, освіту, культуру, свідомість, закріплюється у традиціях і звичаях, трансформує систему особистих і суспільних потреб та інтересів. Жорстокість – одна з найважливіших індикаторів морального здоров'я і становища неповнолітніх. Кількість злочинів із насильницької мотивацією, коли насильство пов'язане з жорстокістю, садизмом, озлобленою агресивністю, цинізмом, знущанням над людьми, щороку збільшується. Зростає також ступінь жорстокості насильницької злочинності неповнолітніх, зокрема злочинів проти особистості.

З-поміж численних причин вчинення злочинів неповнолітніми, поєднаних із жорстокістю, можна виокремити жорстоке поводження з дітьми та соціальні умови, що визначають формування жорстокості у середовищі неповнолітніх.

Окреслена проблема, безумовно, актуальна, проте ґрунтовно ще не вивчена. Значний унесок у дослідження злочинності неповнолітніх зробили такі науковці: Ю. А. Абросімова, В. С. Афанасьєв, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, Д. Л. Виговський, В. В. Голіна, О. М. Гумін, О. М. Джужа, Н. П. Дубініна, В. І. Женунтій, Р. І. Ісаков, Т. Л. Кальченко, І. І. Карпець, О. Г. Колб, І. С. Кон, С. М. Корецький, М. М. Корчовий, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнєцова, І. І. Лановенко, П. П. Михайленко, А. Й. Міллер, Г. М. Міньковський, В. Л. Ортинський, Г. В. Осипов, Т. Г. Перепелиця, Г. О. Пономаренко, О. Р. Ратинова, Ф. М. Решетнікова, А. Б. Романюк, О. Б. Сахаров, Н. О. Сущенко, Д. М. Тичина, О. М. Хархан та інші.

Дослідженню різних аспектів злочинності неповнолітніх присвячено низку наукових робіт і українських, і зарубіжних учених. Зокрема, в Україні проблемам злочинності неповнолітніх присвячено дисертаційні роботи Ю. А. Амбросімової, Д. Л. Виговського, А. П. Гусака, Н. М. Градецької, Н. Д. Туза, Т. С. Жукової.

Вивченню загальних проблем жорстокості присвячено чимало публікацій філософів, соціологів, психологів, психіатрів, правників, представників інших наук. Наявний потужний арсенал наукового знання може бути використано як теоретичну і методологічну основу для дослідження різних проблем жорстокості, які активно аналізуються і представниками кримінально-правових наук. Кримінологи, зокрема, вивчають жорстокість у контексті низки проблем: жорстокість і особистість злочинця, жорстокість і антигромадська поведінка, жорстокість і її жертва тощо.

Безумовно, особлива увага приділяється неповнолітнім. Адже, які б питання щодо неповнолітніх не вивчали кримінологи, завжди певною мірою вони стосуються проблеми жорстокості – жорстокість, що проявляється до неповнолітніх, і жорстокість, що проявляється власне неповнолітніми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (розділ 4), схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; Національної стратегії у сфері прав людини (розділ 4), затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 511/2015, Постанови НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямками досліджень (п. 3.4 Політико-правові науки); а також у межах науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права». Роботу виконано на кафедрі кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» в межах науково-дослідної роботи «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0112U001217) та «Шляхи вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0117U004015).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи – комплексний аналіз особливої жорстокості як ознаки злочинів, що вчиняються неповнолітніми, а також детермінант, що сприяють вчиненню означеної категорії злочинів, та вироблення на цій основі науково-обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо запобігання їм.

Для досягнення мети окреслено такі *задачі*:

– визначити стан наукового дослідження проблеми злочинності неповнолітніх та злочинів, вчинених ними з особливою жорстокістю, в кримінологічній літературі;

– проаналізувати теоретичні аспекти злочинності неповнолітніх, зокрема: розуміння змісту й характеру цього поняття, його вивчення та з'ясування в юридичній літературі;

– розглянути поняття злочинності неповнолітніх в історичній ретроспективі та визначити її найістотніші ознаки;

– проаналізувати зарубіжний досвід попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю;

– здійснити кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю;

– надати кримінологічну характеристику особистості неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю;

– з'ясувати поняття і сутність детермінант формування особистості неповнолітнього злочинця, запропонувати їх класифікацію;

– проаналізувати загально-соціальні заходи запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю;

– визначити спеціально-кримінологічні й індивідуальні заходи попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з вчиненням неповнолітніми злочинів із особливою жорстокістю.

Предмет дослідження – особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження.

Методи дослідження. Якісному вивченню історичних аспектів у рамках аналізу й узагальнення напрацювань українських і зарубіжних науковців щодо проблем злочинності неповнолітніх слугував *метод аналізу та історико-правовий метод* (підрозділ 1.1). *Системно-структурний метод і методи синтезу й аналізу* дали змогу ґрунтовно розглянути правову основу злочинності неповнолітніх та її ознаки (підрозділ 1.2). *Конкретно-соціологічні* (узагальнення, опитування, анкетування, вивчення особових справ), *статистичний та порівняльний методи, метод вивчення документальних першоджерел* використано для окреслення кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю, та осіб, які їх вчинили (підрозділи 2.1, 2.2). *Порівняльно-правовий метод* застосовано під час пошуку шляхів запобігання злочинності неповнолітніх у зарубіжних країнах (підрозділ 2.3). Основні напрями вдосконалення заходів попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю, розглянуто із використанням *методів доктринального аналізу, правового прогнозування та правового моделювання* (підрозділ 3.3).

Теоретичною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених із кримінології, філософії, логіки, кримінального права, загальної та юридичної психології, педагогіки й інших наук.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, Закони України «Про охорону дитинства» і «Про освіту», Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Сімейний кодекс України, Конвенція ООН «Про права дитини», а також відомчі нормативні акти, накази й інші документи Міністерства внутрішніх справ України, інших правоохоронних органів, що регулюють відносини у сфері запобігання злочинності.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали слідчої і судової практики за темою дослідження (257 кримінальних проваджень).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням, присвяченим вивченню особливої жорстокості як ознаки злочинів, що вчиняються неповнолітніми, а також детермінант та заходів запобігання таким злочинам.

Найбільш суттєві результати, що мають наукову новизну, є важливими для розвитку науки кримінології та попередження злочинної поведінки й соціальних аномалій у середовищі неповнолітніх, а також вказують на особистий внесок автора, такі:

вперше:

– розглянуто жорстокість як ознаку злочинів, що вчиняються неповнолітніми, та запропоновано авторське визначення цього поняття: це невід’ємна особистісна риса особи, що проявляється в усвідомленому заподіянні фізичних, психічних чи моральних страждань (чи прагненні їх заподіяння) шляхом дії чи бездіяльності та є способом реалізації агресії і насильства;

– запропоновано авторське тлумачення особи неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю, як особи, котрій притаманна жорстокість, як невід’ємна особистісна риса, яка вчинила злочин із усвідомленим заподіянням фізичних, психічних чи моральних страждань, в якому виявилась її (особи) антигромадська спрямованість, що виражається в сукупності негативних соціально значущих рис, ознак, властивостей, наявність яких, у поєднанні зі зовнішніми умовами та обставинами, впливають на характер злочинної поведінки;

удосконалено:

– поняття злочинів, що вчиняються з особливою жорстокістю, під якими слід розуміти умисні насильницькі діяння (дію чи бездіяльність), прояв агресивності як особистісної риси особи, що вчиняються з метою (або є способом вчинення інших злочинних діянь) заподіяння фізичної, психічної та моральної шкоди потерпілому;

– твердження про те, що особа злочинця формується задовго до вчинення злочину, в процесі скоєння якого відбувається лише акцентуація тих рис, ознак, властивостей, що відповідають особі суб’єкта конкретного злочину;

дістали подальший розвиток:

– твердження про необхідність прийняття нової Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції у справах дітей;

– положення про взаємодію загальноосвітніх закладів із органами поліції з метою сприяння діяльності навчальних закладів щодо профілактики правопорушень серед дітей та забезпечення безпечного навчального середовища, що є одним із дієвих заходів індивідуального попередження злочинності неповнолітніх;

– напрями поліпшення організації роботи з виявлення та поставлення на облік батьків та осіб, що їх замінюють, які негативно впливають на неповнолітніх, як один з ефективних заходів профілактики вчинення неповнолітніми злочинів з особливою жорстокістю.

– позиції щодо створення єдиної бази даних про неблагополучні сім'ї та неповнолітніх із відхиленнями у розвитку та поведінці для вдосконалення діяльності із запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й рекомендації можуть бути використані у:

– науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення теоретичних аспектів злочинності неповнолітніх та запобігання їй правоохоронними органами;

– правотворчості – у рамках подальшого вдосконалення кримінологічних досліджень щодо попередження злочинності неповнолітніх;

– практичній діяльності – для оптимізації діяльності працівників Національної поліції та інших правоохоронних органів із попередження злочинності неповнолітніх;

– навчальному процесі – під час написання підручників із кримінології, а також навчальних посібників зі спецкурсу.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною закінченою науковою працею, в якій сформульовано положення, узагальнення та висновки, рекомендації і пропозиції, обґрунтовані на підставі особистих досліджень проблем, пов'язаних із вчиненням неповнолітніми злочинів із особливою жорстокістю, опрацювання й аналізу відповідного законодавства, науково-правових джерел, емпіричного матеріалу.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження апробовано на таких наукових заходах: III міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в юридичній науці України» (29–30 червня 2017 р., м. Київ); міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (23–24 червня 2017 р., м. Запоріжжя); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (1–2 вересня 2017 р., м. Дніпро), міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні», (9–10 лютого 2018 р., м. Одеса).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в дев'яти публікаціях, зокрема: п'яти статтях (із них чотири – у фахових наукових

виданнях України та одна – у періодичному виданні іншої держави) та чотирьох тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, із яких 181 – основний текст, 14 – список використаних джерел (191 найменування), додаток розміщений на двох сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його методологічні засади; сформульовано основні наукові положення, що виносяться на захист; вказано практичне значення одержаних результатів та наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Загальні засади дослідження проблем злочинності неповнолітніх та злочинів, вчинених ними з особливою жорстокістю» складається із трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження проблеми злочинності неповнолітніх та злочинів, вчинених ними з особливою жорстокістю, в кримінологічній літературі»* здійснено огляд юридичної літератури, проаналізовано концепції, теоретичні положення вітчизняних та закордонних науковців із метою відстежити розвиток підходів до висвітлення проблем злочинності неповнолітніх та злочинів, вчинених ними з особливою жорстокістю, оцінити сучасний стан вивчення цих проблем та сформулювати власне ставлення до них.

Встановлено, що попри наявні публікації з питань злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю, співвідношення агресії, насильства та жорстокості, а також впливу агресивності як властивості людського характеру на здатність до жорстокості, ця проблематика досі є актуальною і для теоретиків, і для практиків. Жорстокість як особистісна характеристика особи, як спосіб вчинення злочинну, як засіб досягнення злочинної мети завжди привертала увагу практиків і теоретиків правоохоронної діяльності. Тимчасом нині, на жаль, немає однозначного визначення терміна «жорстокість» та поняття «злочини, що вчиняються з особливою жорстокістю».

У *підрозділі 1.2 «Поняття та ознаки злочинності неповнолітніх»* акцентовано на аналізі понять «жорстокість», «особлива жорстокість», «злочинність неповнолітніх». Встановлено, що під жорстокістю як ознакою злочинів, що вчиняються неповнолітніми, належить розуміти невід'ємну особистісну рису людини, що проявляється в усвідомленому заподіянні фізичних, психічних чи моральних страждань (чи прагненні їх заподіяння) шляхом дії чи бездіяльності та є способом реалізації агресії і насильства.

Проаналізувавши наявні наукові джерела, зроблено висновок, що під злочинами, що вчиняються з особливою жорстокістю, треба розуміти умисні

насильницькі діяння (дію чи бездіяльність), прояв агресивності, як особистісної риси особи, що вчиняються з метою (або є способом вчинення інших злочинних діянь) заподіяння фізичної, психічної та моральної шкоди потерпілому.

Злочинність неповнолітніх – соціально негативне явище, що охоплює сукупність злочинів, вчинених особами, що не досягли 18-річного віку, на певній території за певний проміжок часу, характеризується кількісними та якісними показниками, є об'єктом самостійного вивчення, а його основною особливістю, що зумовлює специфічні детермінанти та заходи запобігання, є особа неповнолітнього злочинця.

Для вироблення наукових підходів до дослідження злочинності неповнолітніх необхідною і важливою умовою є встановлення природи особливостей особистості неповнолітнього злочинця (соціальні чи генетичні або їх співвідношення) та правильне їх трактування у структурі чинників, що зумовлюють злочинність неповнолітніх загалом.

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю» здійснено аналіз міжнародних документів та закордонного досвіду щодо запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю. Вивчення міжнародних нормативних актів засвідчило, що міжнародне співтовариство розглядає попередження правопорушень неповнолітніх як комплексну соціальну політику.

Найбільш ефективні програми зарубіжних держав базуються на мультифакторному підході, застосовуються уже з раннього дитинства і спрямовані не стільки на індивіда (його агресивну поведінку, стрес, навички подолання), скільки на несприятливі характеристики найближчого сімейного та соціального оточення.

Розділ 2. «Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх та злочинів, вчинених ними з особливою жорстокістю» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю» зроблено висновок, що тяжкі насильницькі злочини неповнолітніх за ступенем суспільної небезпеки та тяжкості заподіюваних наслідків перевершують інші кримінальні прояви у підлітковому середовищі. Неповнолітні, які вчиняють такі злочини, поширюють стереотип агресивно-насильницької поведінки в побутовому і дозвільному мікросередовищі.

Простеживши процес криміналізації неповнолітніх, можна стверджувати, що все більше злочинних посягань насильницького характеру мають крайню форму жорстокості. Доведено, що найбільш стійку і значну частину з-поміж насильницьких злочинів становлять: умисне вбивство; умисне заподіяння тяжкої і середньої тяжкості шкоди здоров'ю; розбої; насильницькі грабежі; зґвалтування, поєднане з насильством; хуліганство; побої; катування тощо. За розглянутими злочинними діяннями у кримінологічно значущу групу

виокремлено, головню, такі критерії, як спосіб дії злочинця, форму вини й об'єкт посягання.

У структурі злочинності молоді переважають корисливі, корисливо-насильницькі й насильницькі види злочинів. Злочини, вчинені молоддю, є більш зухвалими й агресивними порівняно зі загальною злочинністю. Особливо зростає кількість злочинів, вчинених на ґрунті наркоманії й алкоголізму. Констатовано, що злочинність серед молоді має зазвичай груповий характер. Із-поміж юних злочинців простежується високий показник вторинної й навіть неодноразової судимості. Найбільш поширеними мотивами аналізованих злочинів на практиці є користь (93%) і помста (5%), тоді як вражає і зовнішня безмотивність скоєних діянь (2%). Часто особлива жорстокість, обрана ними як задоволення своїх злочинних намірів, що супроводжує дії неповнолітніх злочинців, не вкладається у звичні схеми мотивів злочинної поведінки.

У підрозділі 2.2 *«Кримінологічна характеристика особистості неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю»* доведено, що під особистістю неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю, належить розуміти особливий тип особистості, яка вчинила злочин, в якому виявилася її (особистості) антигромадська спрямованість та прагнення до заподіянь страждань іншим, схильна до протиправної поведінки й характеризується сукупністю негативних рис, ознак та властивостей, набутих у процесі соціалізації, зокрема агресивності, жорстокості, егоїзму, соціопатії тощо, які за конкретної життєвої ситуації призвели до вчинення суспільно небезпечного діяння, у процесі якого реалізується потреба особи в агресії, жорстокості та насильстві при виборі способу вчинення злочину.

До соціальних і морально-психологічних властивостей осіб, які їх вчиняють, можна віднести: байдужість до страждань інших людей; високий рівень тривожності; емоційна неврівноваженість; агресивність поведінки; накопичення психотравмуючих переживань; імпульсивність; егоцентричність; конфліктність; прискіпливість, схильність до сварок і скандалів, бійок; мстивість, злостивість, задрість, ненависть, істеричність, прояв люті, соціопатія.

У підрозділі 2.3. *«Криміногенні детермінанти формування особистості неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю»* проаналізовано питання формування особи злочинця, що становить процес набуття чи акцентуації певних рис, якостей та властивостей, які у конкретній життєвій ситуації призводять до вибору суб'єктом протиправної поведінки. Встановлено, що дослідження причин вчинення злочинів не буде повним без вивчення причин та умов формування особистості злочинця. Адже причини вчинення злочинів, те, що безпосередньо спонукає, штовхає особу на вибір протиправної поведінки в конкретній ситуації, є, так би мовити, суб'єктивними, тобто нерозривно пов'язані зі суб'єктом злочину. До основних детермінант формування особистості неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю, належать: негативний вплив сім'ї як потенційний чинник у механізмі формування особистості неповнолітнього злочинця; дитяча безпритульність та бездоглядність; неорганізованість дозвілля; алкоголізація та

наркотизація дитячого середовища; прояви булінгу у середовищі неповнолітніх тощо.

Доведено, що механізм впливу чинників на злочинність доволі складний і тому про вплив кожного з них може йтися лише умовно, бо позитивний або негативний вплив будь-якого аспекту суспільного життя залежить від конкретної комбінації чинників. Уплив криміногенних чинників, а іноді й їх наслідків, проявляється в тому, що вони об'єктивно сприяють злочинності.

Розділ 3 «Проблеми попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Загальносоціальні заходи попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю» доведено, що з уваги на злочинність як будь-яке соціально небезпечне явище, перед суспільством постає завдання її мінімізації, зниження до реально ймовірного рівня. Саме такий підхід до проблеми протидії злочинності загалом та її попередження зокрема заснований на концепції комплексного використання потенціалу суспільства, держави, громадян щодо реалізації заходів, спрямованих на запобігання кримінальному розвитку подій у країні, регіоні та конкретним криміногенним ситуаціям. Позаяк існування/виникнення злочинних проявів зумовлено суб'єктивними причинами й об'єктивними умовами, загальні заходи запобігання злочинності мають ураховувати ці причини й умови, зокрема бути спрямованими на виявлення детермінант злочинності та розроблення/втілення комплексу дій щодо їх усунення чи нейтралізації.

Діяльність із запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми загалом та з особливою жорстокістю зокрема, має провадитися з уваги на причини, що їх породжують. Відтак зміст і завдання діяльності щодо запобігання злочинності неповнолітніх полягають в усуненні упущень, негараздів, недоліків у вирішенні суспільних проблем та діяльності відповідних державних і недержавних інституцій, які сприяють формуванню в особистості неповнолітнього суспільно неприйнятної, антисуспільної спрямованості чи криміногенної мотивації.

Тому під загальносоціальним попередженням злочинів, які вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю, належить розуміти діяльність державних органів, громадських організацій, суспільства та окремих громадян, яка є тривалою і враховує специфіку об'єкта попередження, спрямована на усунення, ослаблення, нейтралізацію комплексу негативних ознак злочинності, а також на формування/виникнення антикриміногенних чинників, сигналом для якої має бути антигромадський вчинок людини, її протиправна поведінка, яка може розвинути і перетворитися на установку на вчинення злочину з особливою жорстокістю.

У підрозділі 3.2 «Спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю» доведено, що спеціально-кримінологічний рівень запобігання злочинності (кримінологічна профілактика) – це цілеспрямований вплив спеціальних державних органів, спеціальних установ, громадських формувань,

які спеціалізуються на боротьбі зі злочинністю, на криміногенні чинники, що обумовлюють окремі види і групи злочинної поведінки (наприклад, злочинність неповнолітніх, жіночу злочинність, економічну злочинність). Усунення чи нейтралізація таких специфічних причин і умов злочинної поведінки здійснюється у процесі діяльності відповідних суб'єктів, для яких профілактична функція є виконанням їхніх професійних обов'язків.

Встановлено, що профілактичну роботу серед неповнолітніх суттєво ускладнює відсутність (і на місцевому, і на загальнодержавному рівнях) єдиної бази даних про неблагополучні сім'ї та про неповнолітніх із відхиленнями у розвитку й поведінці.

Невід'ємною складовою профілактики правопорушень серед неповнолітніх, що провадять правоохоронні органи, є індивідуальна профілактика. Індивідуальна профілактика – це діяльність, спрямована на виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення правопорушень, і здійснення впливу на них та їх довколишнє соціальне середовище (мікросередовище) з метою позитивної корекції поведінки цих осіб, усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних чинників, що діють у цій сфері.

Недоліком індивідуальної профілактики є випадки передчасного зняття з профілактичного обліку деяких підлітків-правопорушників як таких, що «виправилися», і недостатня організація індивідуальної роботи з неповнолітніми, котрі перебувають на обліку. Удосконалення потребує й організація роботи з виявлення та поставлення на облік батьків та осіб, що їх замінюють, які негативно впливають на неповнолітніх. Суттєвим недоліком в роботі ювенальних інспекторів є невиявлення або пізнє виявлення неповнолітніх, схильних до вчинення злочинів, що, своєю чергою, є наслідком відсутності належної взаємодії певних підрозділів із навчальними закладами, підприємствами, громадськістю за місцем проживання, від яких ймовірно отримання інформації про вчинення підлітками правопорушень чи інших протиправних вчинків.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено й обґрунтовано практичні рекомендації щодо вирішення комплексу проблемних питань щодо детермінант вчинення неповнолітніми злочинів із особливою жорстокістю, формування особистості такого злочинця, а також розроблення заходів запобігання таким проявам. Сформульовано низку пропозицій, спрямованих на розвиток чи вдосконалення положень кримінологічної науки.

1. У рамках з'ясування теоретичного аспекту злочинності неповнолітніх встановлено, що попри значну кількість публікацій з окресленої теми, ця проблематика досі актуальна і потребує подальшого дослідження за сучасною науковою методологією. Констатовано, що до вивчення причин вчинення неповнолітніми злочинів із особливою жорстокістю вкрай рідко залучаються фахівці зі соціальної, вікової, юридичної психології та психіатрії. Відтак

результати досліджень є однобічними, нерідко містять протиріччя з теоретичними положеннями інших наук. Тому аналіз детермінант злочинів має здійснюватися спільними зусиллями представниками різних наук.

2. Поняття злочинності неповнолітніх розглянуто в історичній ретроспективі із визначенням її найістотніших ознак. Здійснено кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю, та особистості неповнолітнього злочинця.

2.1. Підтверджено, що злочинність неповнолітніх – соціально негативне явище, що охоплює сукупність злочинів, вчинених особами, що не досягли 18-річного віку, на певній території за певний проміжок часу, характеризується кількісними та якісними показниками, є об'єктом самостійного вивчення, а його основною особливістю, що зумовлює специфічні детермінанти та заходи запобігання, є особа неповнолітнього злочинця.

2.2. Злочинність серед молоді має переважно груповий характер. Серед юних злочинців високий показник вторинної й навіть неодноразової судимості. Серед осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, 25% раніше вже вчиняли злочини, початок їх «злочинної» діяльності припадає на неповнолітній вік – 14–16 років.

2.3. Високий рівень злочинності неповнолітніх простежується у тих регіонах, де складна соціальна ситуація. Тому сімейне неблагополуччя в найширшому соціальному розумінні є надважливим показником, що впливає на стан і подальші тенденції у злочинності неповнолітніх. Сімейна стабільність акумулює різні негативні процеси і явища економічного, політичного, етико-виховного, демографічного, соціально-психологічного характеру, що відбуваються у суспільстві і детермінують поведінку неповнолітнього та визначають її характер. Ці процеси визначають умови життя у суспільстві загалом і, відповідно, коригують навчальний та виховний процеси, формування особистості неповнолітніх.

2.4. Для вироблення наукових підходів до дослідження злочинності неповнолітніх необхідною і важливою умовою є встановлення природи особливостей особистості неповнолітнього злочинця (соціальні чи генетичні або їх співвідношення) та правильне їх трактування у структурі чинників, що зумовлюють злочинність неповнолітніх загалом.

3. Розглянуто зарубіжний досвід попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю. Констатовано, що попередження правопорушень неповнолітніх міжнародне співтовариство розглядає як комплексну соціальну політику.

3.1. Міжнародна запобіжна діяльність провадиться з використанням різноманітних програм, зорієнтованих на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, що доповнюють та додають розмаїття превентивним заходам, а їх результати є корисними не лише для поліції, а й для суспільства загалом. Найбільш ефективні програми базуються на мультифакторному підході та застосовуються з раннього дитинства, спрямовані не стільки на індивіда

(агресивна поведінка, стрес, навички подолання), скільки на несприятливі характеристики найближчого сімейного та соціального оточення.

3.2. Встановлено, що Україні переймати закордонний досвід необхідно з уваги на національні особливості, зумовлені попереднім розвитком нашої держави та сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя. Підтверджено, що злочинність неповнолітніх – соціально-негативне явище, що охоплює сукупність злочинів, вчинених особами, що не досягли 18-річного віку, на певній території за певний проміжок часу, характеризується кількісними та якісними показниками, є об'єктом самостійного вивчення, а її основною особливістю, що зумовлює специфічні детермінанти та заходи попередження, є особа неповнолітнього злочинця.

4. Здійснено кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

4.1. Під злочинами, що вчиняються з особливою жорстокістю, належить розуміти умисні насильницькі діяння (дію чи бездіяльність), прояв агресивності, як особистісної риси особи, що вчиняються з метою (або є способом вчинення інших злочинних діянь) заподіяння фізичної, психічної та моральної шкоди потерпілому.

4.2. КК України вказує на низку злочинів, кваліфікуючими ознаками яких є вчинення діяння «з особливою жорстокістю». Однак кримінологія може розглядати прояв жорстокості набагато ширше, визначаючи, з огляду на практичний досвід, своє коло злочинів, поєднаних із жорстокістю (побої, катування, хуліганство тощо), яка тісно пов'язана з насильством і агресією. На основі даних Державної служби статистики України та Генеральної прокуратури України встановлено, що у структурі злочинності молоді переважають корисливі, корисливо-насильницькі й насильницькі види злочинів. Злочини, вчинені молоддю, є більш зухвалими та агресивними порівняно із загальною злочинністю. Особливо зростає кількість злочинів, вчинених на ґрунті наркоманії й алкоголізму.

4.3. Окреслено нові негативні явища сьогодення, зокрема булінг, тобто цькування однієї дитини іншою, агресивне переслідування, яке часто поширене в школах. Булерами зазвичай стають ті, що ростуть без заборон та авторитету батьків, за браку уваги і поваги дорослих, із яскраво вираженими нарцисовими рисами характеру, яким постійно доводиться самоутверджуватися за рахунок інших людей, доводити власну перевагу.

5. Наведено кримінологічну характеристику особи неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю.

5.1. Особа неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю, – це особливий тип особистості, яка вчинила злочин, в якому виявилася її (особистості) антигромадська спрямованість та прагнення до заподіянь страждань іншим, схильна до протиправної поведінки й характеризується сукупністю негативних рис, ознак та властивостей, набутих у процесі соціалізації, зокрема агресивності, жорстокості, егоїзму, соціопатії тощо, які за конкретної життєвої ситуації призвели до вчинення суспільно

небезпечного діяння, у процесі якого реалізується потреба особи в агресії, жорстокості та насильстві при виборі способу вчинення злочину.

5.2. В Україні найчастіше вчинюють злочини особи з початковою та загальною освітою, дві третини від загальної кількості виявлених осіб становить молодь, яка ніде не працювала й не навчалася. Найбільша кількість злочинів вчиняється у великих містах, менше – у районах та сільській місцевості. Відтак більшість осіб, які вчинили злочини зазначеної категорії, мають середню або спеціальну освіту. За даними Генеральної прокуратури України, зі 130524 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у 2017 році, мали початкову загальну або не мали освіти 3508 осіб; мали повну загальну, середню та базову загальну освіту 75524 особи; мали професійну технічну освіту 28418 осіб.

5.3. За сімейним станом юних осіб-злочинців встановлено: виховувалися в повній сім'ї – 36,5%, був відсутній (або зараз відсутній) один із батьків – 42,1%, не мали (або не мають) батьків взагалі – 10%, виховувалися (виховуються) у родичів, сторонніх осіб, у дитячому будинку, в школі-інтернаті – 11,4%.

5.4. За віком особи, які вчинили вбивства з особливою жорстокістю, поділяються так: до 16 років – 30,7%; з 16 до 25 років – 43,4%; від 25 до 35 років – 13,4%; старші 36 років – 12,5%. Відтак це молодь у віці до 25 років, тобто відбувається «омолодження» злочинності.

5.5. Питома вага жінок у загальній структурі злочинності молоді в Україні становить близько 15%. Деякі протиправні посягання з боку жіночої статі мають «нетрадиційний», виключно зухвалий і небезпечний характер, вирізняються особливою жорстокістю, діють за принципом «все або нічого». Насильницькі дії неповнолітніх злочинців жіночої статі з проявом жорстокості здебільшого вчиняються у групах і становлять підвищену небезпеку.

6. Проаналізовано поняття і сутність детермінант формування особистості неповнолітнього злочинця, запропоновано їх класифікацію. Існує безліч об'єктивних і суб'єктивних детермінант злочинності, окремих видів злочинів і злочинів як індивідуальних актів.

6.1. Встановлено, що особистість формується під впливом не тільки суспільства загалом, яке можна вважати великою соціальною групою, а й тих малих соціальних груп, до яких вона належить, а це формування не завжди є сприятливим. До малої соціальної групи належить сім'я, дошкільні установи, школа, інші навчальні заклади, військова частина, колектив, найближче оточення особи, місце відпочинку тощо, тобто той первинний колектив, в якому людина проводить основну частину свого часу.

6.2. У кримінологічній науці більше уваги приділяється особистісним деформаціям неповнолітніх правопорушників, аніж встановленню соціальних детермінант такої поведінки, або ж, навпаки, особистісні деформації неповнолітніх не беруться до уваги під час аналізу протиправної поведінки неповнолітніх.

6.3. Формування антисоціальної поведінки у неповнолітніх – це процес накопичення особистісних деформацій у сферах потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій. За несприятливого формування особи виникає невідповідність між її рисами й якостями і вимогами оточуючої дійсності. Особа виявляється не

адаптованою до навколишнього соціального середовища, в якому має жити, навчатись, працювати.

6.4. Особу неповнолітнього злочинця характеризують спосіб насильства і жорстокість, що при цьому виявляється, що вказують на риси його характеру і темпераменту, його професійні навички й уміння, а в деяких випадках – особливості психічного стану і здоров'я.

6.5. До чинників, що створюють негативні умови для життя і виховання неповнолітніх, в сучасній Україні належать: значна соціальна диференціація населення (тобто сімей, в яких ростуть і виховуються неповнолітні) за рівнем матеріального забезпечення та соціального статусу; порушення принципу розподілу і перерозподілу матеріальних благ і їх споживання залежно від інтенсивності та соціальної значущості власної праці; різниця у характері і змісті навчання залежно від матеріального становища; високий рівень розлучень та розпаду сімей; поширення пияцтва та алкоголізму, нервово-психічних розладів, хронічних захворювань окремих груп населення, зокрема батьків та осіб, відповідальних за навчання і виховання дітей; духовна розбещеність; низький рівень правової культури у суспільстві і значна деформація моральної та правової свідомості окремих верств населення; вимушена необхідність батьків працювати за кордоном окремо від сім'ї; недостатнє ресурсне і кадрове забезпечення суб'єктів, які займаються вихованням неповнолітніх.

7. Розглянуто загальносоціальні заходи запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

7.1. Загальносоціальне попередження злочинів, які вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю – це діяльність державних органів, громадських організацій, суспільства та окремих громадян, що має довготривалий характер і враховує специфіку об'єкта попередження, спрямована на усунення, ослаблення, нейтралізацію негативного комплексу впливу на злочинність, а також виникнення антикриміногенних чинників, сигналом для якої має бути антигромадський вчинок людини, її протиправна поведінка, яка може розвинути і перетворитися на установку на вчинення злочину з особливою жорстокістю.

7.2. До загальних заходів попередження злочинів із особливою жорстокістю належать:

- культурно-виховна робота у всіх сферах діяльності; підвищення морально-культурного рівня сім'ї, а також внутрішньосімейне спілкування;
- поліпшення матеріального добробуту населення;
- боротьба з алкоголізмом і наркоманією; з рецидивною злочинністю;
- зниження пропаганди насильства в ЗМІ.

8. Визначено спеціально-кримінологічні й індивідуальні заходи попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

8.1. У процесі вивчення особистісних деформацій, виявлення закономірностей їх виникнення встановлено об'єктивний вплив соціального середовища, який сформував їх у минулому й підтримує тепер, що дає змогу

мати об'єктивні дані для вироблення заходів запобігання злочинній поведінці неповнолітніх.

8.2. Індивідуальна профілактика – це діяльність, спрямована на виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення правопорушень і здійснення впливу на них та їхнє довколишнє соціальне середовище (мікросередовище) з метою позитивної корекції їхньої поведінки, усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних чинників, що діють у цій сфері.

Крім внутрішніх інформаційних потоків, необхідних для реалізації заходів та організації попередження насильницьких злочинів, скоєних із особливою жорстокістю, має також працювати систематичне інформування населення про відповідну діяльність суб'єктів попередження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Бундз Р. О. Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*: науковий збірник. 2017. № 3. С. 169–173.

2. Бундз Р. О. Кримінологічна характеристика неповнолітніх, винних у вчиненні злочинів з особливою жорстокістю. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 136–139.

3. Бундз Р. О. Загально-соціальні заходи запобігання злочинам, вчинюваним неповнолітніми з особливою жорстокістю. *Науковий вісник Херсонського університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. № 3. С. 83–87.

4. Бундз Р. О. Детермінанти формування личности несовершеннолетнего преступника и совершения им преступлений с особой жестокостью. *Leges et Viata*. 2018. № 3. С. 20–25.

5. Бундз Р. О. Основні напрямки діяльності суб'єктів попередження злочинів, скоєних неповнолітніми з особливою жорстокістю. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 6. С. 123–127.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Бундз Р. О. Кримінологічний аналіз злочинів неповнолітніх, що вчиняються з особливою жорстокістю. *Сучасні тенденції в юридичній науці України*: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 червня 2017 р.). К., 2017. С. 86–90.

7. Бундз Р. О. Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 23–24 червня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 86–90.

8. Бундз Р. О. Деякі заходи загальносоціального запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю. *Актуальні питання реформування правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 1–2 вересня 2017 р.). Дніпро, 2017. С. 68–73.

9. Бундз Р. О. Вплив мікро- та макросередовища на формування особистості неповнолітнього злочинця та вчинення ним злочинів з особливою жорстокістю. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 9–10 лютого 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 71–80.

АНОТАЦІЯ

Бундз Р. О. Особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2019.

У дисертації досліджено особливу жорстокість як ознаку злочинів, що вчиняються неповнолітніми, зроблено теоретичне узагальнення і обґрунтовано практичні рекомендації щодо вирішення комплексу проблемних питань, пов'язаних з детермінантами та заходами попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

Запропоновано авторське визначення поняття «жорстокість» як ознаки злочинів, що вчиняються неповнолітніми, під якою ми розуміємо невід'ємну особистісну рису особи, що проявляється в усвідомленому заподіянні фізичних, психічних чи моральних страждань (чи прагненні їх заподіяння) шляхом дії чи бездіяльності та є способом реалізації агресії і насильства.

Запропоновано авторське трактування поняття особи неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю, під якою слід розуміти особу, котрій притаманна жорстокість як невід'ємна особистісна риса, котра вчинила злочин із усвідомленим заподіянням фізичних, психічних чи моральних страждань, в якому виявилась її (особи) антигромадська спрямованість, що виражається в сукупності негативних соціально значущих рис, ознак, властивостей, наявність яких у поєднанні зі зовнішніми умовами та обставинами впливають на характер злочинної поведінки.

Під злочинами, що вчиняються з особливою жорстокістю, слід розуміти умисні насильницькі діяння (дію чи бездіяльність), прояв агресивності як особистісної риси особи, що вчиняються з метою (або є способом вчинення інших злочинних діянь) заподіяння фізичної, психічної та моральної шкоди потерпілому.

Доведено необхідність прийняття нової Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції у справах дітей.

Аргументовано гостру потребу взаємодії загальноосвітніх закладів з органами поліції з метою сприяння діяльності навчальних закладів щодо профілактики правопорушень серед дітей та забезпечення безпечного навчального середовища, що є одним з дієвих заходів індивідуального попередження злочинності неповнолітніх.

Запропоновано створити єдину базу даних про неблагополучні сім'ї та неповнолітніх з відхиленнями у розвитку та поведінці для вдосконалення діяльності, пов'язаної зі запобіганням злочинам, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

Ключові слова: неповнолітній; злочинність неповнолітніх; формування особистості злочинця; жорстокість; особлива жорстокість; злочини, що здійснюються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

АННОТАЦІЯ

Бундз Р. О. Особая жестокость, как признак преступлений, совершаемых несовершеннолетними: детерминанты и предупреждение. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Львовская политехника», Львов, 2019.

В диссертации исследуются особая жестокость как признак преступлений, совершаемых несовершеннолетними, теоретически обобщаются и обосновываются практические рекомендации по решению комплекса проблемных вопросов, связанных с детерминантами и мерами предупреждения преступлений, совершаемых несовершеннолетними с особой жестокостью.

Приводится авторское определение понятия «жестокость» как признака преступлений, совершаемых несовершеннолетними, под которой мы понимаем неотъемлемую личностную черту, проявляющуюся в осознанном причинении физических, психических или нравственных страданий (или стремлении их причинения) путем действия или бездействия и являющуюся способом реализации агрессии и насилия.

Предлагается авторская трактовка понятия личности несовершеннолетнего преступника, совершающего преступления с особой жестокостью, под которой следует подразумевать лицо, которому присуща жестокость как неотъемлемая личностная черта, совершившее преступление с осознанным причинением физических, психических или нравственных страданий, в котором проявилась его (лица) антиобщественная направленность, выражающаяся в совокупности негативных социально значимых черт, признаков, свойств, наличие которых в сочетании с внешними условиями и обстоятельствами влияет на характер преступного поведения.

Под преступлениями, совершаемым с особой жестокостью, следует

понимать умышленные насильственные действия (действие или бездействие), проявление агрессивности как личностной черты, которые совершаются с целью (или являются способом совершения других преступных деяний) причинения физического, психического и морального вреда потерпевшему.

Доказана необходимость принятия новой Инструкции по организации работы подразделений Национальной полиции по делам детей.

Аргументируется острая необходимость взаимодействия общеобразовательных учреждений с органами полиции с целью содействия деятельности учебных заведений по профилактике правонарушений среди детей и обеспечению безопасной учебной среды, что является одним из действенных мер индивидуального предупреждения преступности несовершеннолетних.

Рекомендуется создать единую базу данных о неблагополучных семьях и несовершеннолетних с отклонениями в развитии и поведении с целью совершенствования деятельности, связанной с предотвращением преступлений, совершаемых несовершеннолетними с особой жестокостью.

Установлено, что жестокость часто рассматривается как свойство личности несовершеннолетнего преступника. В связи с жестокостью возникает особый тип поведения, появляется и особый тип личности, характерными чертами которого выступают насилие, агрессия и жестокость. Несовершеннолетние, относящиеся к такому типу личности, насаждают среди своих сверстников стереотипы агрессивно насильственного поведения. Представляется, что в комплексе причин и условий преступлений несовершеннолетних, сопряженных с жестокостью и сопровождаемых агрессией, доминирует соответствующая личность со всеми присущими ей качествами, спецификой процесса формирования и особенностями поведения.

Доказано, что у несовершеннолетних, совершаемых указанные деяния, все мотивы (зависть, ненависть, месть, ревность и т.п.) аккумулируются в двух основных направлениях: стремлении к реализации мотива преступления и достижению уголовной цели; стремлении в связи с этим к удовлетворению потребности в насилии, сопровождающимся жестокостью. У таких несовершеннолетних мотивация поведения базируется на исходной цели преступления и конкретно направлена на насильственное подавление потерпевшего с помощью жестокости, проявляемой к нему. Она сосредоточена на насилии, которое провоцирует агрессию и жестокость. Часто эта жестокость выходит за пределы действия и затрагивает интересы лиц, не имеющих отношения к преступлению.

Предлагается к имеющимся типологиям личности несовершеннолетнего преступника, совершающего преступления с особой жестокостью, добавить так называемый акцентуированный тип – тип личности, в котором чрезмерно выражена жестокость как личностная черта характера.

Положительно сказаться на преступности несовершеннолетних может создание на государственном уровне системы психолого-психиатрической помощи, раннего выявления и диагностики отклонения в психическом развитии

личности (в учебных заведениях). Огромную роль в предупреждении преступности несовершеннолетних играет пропагирование досуга и формирования здорового образа жизни, культуры отдыха, постепенное искоренение порочных традиций, жестко связывающих отдых с употреблением спиртного.

С целью совершенствования предупредительной деятельности относительно преступлений, совершаемых несовершеннолетними с особой жестокостью, необходимым является улучшение организации работы по выявлению и постановке на учет родителей и лиц, их заменяющих, отрицательно влияющих на несовершеннолетних. Недостаточная эффективность профилактических мероприятий значительно обусловлена сегодня несвоевременным выявлением подростков с антиобщественным поведением.

Ключевые слова: несовершеннолетний; преступность несовершеннолетних; формирование личности преступника; жестокость; особая жестокость; преступления, совершаемые несовершеннолетними с особой жестокостью.

ANNOTATION

Bunz R. O. Special cruelty as a symptom of crimes committed by minors: determinants and warnings. – Rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law. – National University «Lviv Polytechnic», Lviv, 2019.

The dissertation investigates special cruelty as a sign of crimes committed by minors: determinants and warnings, theoretical generalization and practical recommendations for solving a complex of problem issues related to determinants and measures for the prevention of crimes committed by minors with special cruelty have been substantiated.

The author's definition of the concept of cruelty is suggested as signs of crimes committed by minors, under which we understand the inalienable personality trait of an individual, manifested in the deliberate infliction of physical, mental or moral suffering (or the pursuit of causing it), by action or inaction, and is a way the realization of aggression and violence.

The author's concept is proposed to be the person of a juvenile offender who commits crimes with special cruelty, which should mean a person who has cruelty as an integral personality trait who committed a crime with a deliberate infliction of physical, mental or moral suffering, in which it was manifested (persons) anti-social orientation, expressed in a combination of negative socially significant features, signs, properties, the presence of which, in conjunction with external conditions and circumstances, affect the nature of criminal behavior.

For crimes committed with particular cruelty, it is necessary to mean intentional violent acts (action or inaction), manifestation of aggressiveness as a personality trait of an individual committed for the purpose (or is a way of committing other criminal acts) causing physical, mental and moral harm to the victim.

The necessity of adopting a new Instruction on the organization of work of the units of the National Police on Children's Affairs has been proved.

The necessity of interaction of general educational establishments with the police authorities with the purpose of promoting the activity of educational institutions on prevention of offenses among children and ensuring a safe educational environment, which is one of the effective measures of individual prevention of juvenile delinquency, is established.

It is proposed to create a single database of dysfunctional families and minors with deviations in development and behavior to improve the activities related to the prevention of crimes committed by minors with particular cruelty.

Key words: juvenile; juvenile delinquency; formation of the offender's personality; cruelty; special cruelty crimes committed by minors with particular cruelty.

Підписано до друку 02.04.2019 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 152-19.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.